

Daniela Petronela FERARU

Condițiile deținuților din România înaintea aderării la UNIUNEA EUROPEANĂ

Asistență socială

Daniela Petronela FERARU

Condițiile deținuților din România înaintea aderării la Uniunea Europeană

Lumen

Iași 2008

Daniela Petronela FERARU

Condițiile deținuților din România înaintea aderării la Uniunea Europeană

Editura Lumen este acreditată CNCISIS sub nr 003

www.edituralumen.ro www.librariavirtuala.com

Redactor: Morariu Irina Maria

Descrierea Bibliotecii Naționale:

FERARU, Daniela Petronela

Condițiile deținuților din România înaintea
aderării la Uniunea Europeană/Daniela
Petronela FERARU -Iași: Lumen, 2008

Pag. 156

ISBN: 978-973-166-050-9

Daniela Petronela FERARU

Condițiile deținuților din România înaintea aderării la Uniunea Europeană

Lumen

Iași 2008

Pagin 1 sat goal inten ionat

Extras din volumul:

Feraru, D.P. (2008). Condi iile de inu ilor din România înainte a ader rii la Uniunea European . Ia i, România: Lumen.

Cuprins:

ARGUMENT.....	7
I. DE LA TEORIA CLASICĂ A INFRAȚIONALITĂȚII LA TEORIA MODERNĂ.....	21
SECȚIUNEA I. Dezvoltarea umană în penitenciar	25
SECȚIUNEA a II-a. Însușirea normelor morale, sociale și religioase în penitenciar	63
<i>Rezultatele testului sociometric.....</i>	<i>66</i>
<i>Subiecte preferate de discuție în penitenciar.....</i>	<i>67</i>
<i>Dezbateri despre religie și familie cu femeile-deținut în penitenciar.....</i>	<i>67</i>
<i>Principalele probleme în penitenciar</i>	<i>69</i>
<i>Dezvoltarea umană în penitenciar</i>	<i>74</i>
<i>Nevoile educaționale ale deținutelor.....</i>	<i>78</i>
<i>Drogurile de printre gratii.....</i>	<i>90</i>
<i>Bugetul penitenciarelor... ”românii aflați în libertate trăiesc mai rău ca în închisoare”</i>	<i>94</i>
SECȚIUNEA a III-a. Condiția “femeii-deținut” în România.....	100
<i>Fonduri penitenciare.....</i>	<i>104</i>
<i>Nereguli semnalate.....</i>	<i>106</i>
<i>Sistemul juridic</i>	<i>107</i>
<i>Situația internă a penitenciarelor.....</i>	<i>109</i>
<i>Tipuri de pușcării (de femei, “de păpușe”, a săracilor).....</i>	<i>112</i>
<i>Timpul liber în penitenciar</i>	<i>119</i>
<i>Delicte comise.....</i>	<i>120</i>
<i>Vocea conducerii penitenciarelor.....</i>	<i>125</i>
SISTEMUL DE DETENȚIE DIN ROMÂNIA ÎNAINTE DE 1 IANUARIE 2007.....	131
PROPUNERI ȘI SOLUȚII.....	145
BIBLIOGRAFIE GENERALĂ.....	151
NOTE	154

Pagin 1 sat goal inten ionat

Extras din volumul:

Feraru, D.P. (2008). Condi iile de inu ilor din România înainte a ader rii la Uniunea European . Ia i, România: Lumen.

ARGUMENT

Lucrarea de față conține trei proiecte grupate în trei mari secțiuni (după numele proiectelor respective), proiecte ce dau lucrării o întreagă reflecție sociologică care poate fi pusă cu succes într-o perspectivă epistemologică. O primă observație metodologică ține de contextul generativ al metodelor utilizate, astfel că, dacă într-o primă fază se insistă asupra temei comune, și anume, **condiția deținutului în România**, ipotezele de lucru sunt diferite.

Am recurs la raportul dualist micro/macro (*micro* fiind aici individul, subiectul, deținutul/deținuta, și *macro* reprezintă societatea în ansamblul ei și uneori instituția carcerală, funcție de context) ce oferă informații despre cele două niveluri ce coexistă și interacționează în permanență. De fapt, dualismul micro/macro se extinde până la nivelul individului, prin intermediul **subiectificării**¹.

Vorbesc în egală măsură, în lucrarea de față, despre stigmatizare și de-stigmatizare, a unor diferențe care există și încerc plierea datelor într-o construcție socială, de patologie identitară, de intenție diabolică, de determinism. Ofer astfel diverse interpretări pe tot parcursul cercetărilor profesionale și formative, alături de o abundență cazeistică oferită de datele cercetărilor efectuate pe teren, dar și de datele oferite de cele mai cunoscute ziare românești-naționale și locale.

Inspirația inițială a fost oferită de opera lui Foucault care prezintă succesiv, începând cu finele sec. al XVIII-lea, alternativele utopice care erau resorbite de un discurs reformist întemeiat și legitimat de RAȚIUNE. Este vorba de un secol dominat de visul societății fără delincvență care își atinge apogeul popularității, după care, dispare brusc. Interesantă este aici explicația oferită de Foucault acestei abandonări a imaginii unei lumi fără delict: „*delincvența este*

¹ „**subiectificare**” reprezintă maniera în care o ființă umană se transformă în subiect.

*utilă pentru ca statul modern să-și impună una din noile instituții, poliția*². Cu alte cuvinte, fără amenințarea exagerată a mediului delincent, societățile moderne nu ar accepta așa de ușor să fie invadate, controlate de către un aparat de poliție și justiție.

Potrivit lui Foucault, evoluția istorică a puterii penale cunoaște un punct important în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, când odată cu dispariția Vechiului Regim se trece ușor de la puterea tradițională la puterea de tip nou care nu mai tolerează ilegalitatea. Din punct de vedere tehnic, funcția penalității este asumată treptat de poliție și sistemul penitenciar. Ori închisoarea a fost dintotdeauna criticată, ea nu reușind nici astăzi, așa cum nu a reușit niciodată nici în trecut, să pedepsească eficient, ea fiind un mediu în care delictele se învață, deținuții se specializează în infracțiuni și nici decum nu sunt corecțai delinvenții.

Tendința este de a impune privarea de libertate și de a transforma relația dintre factorii de decizie și delinvenți, mai mult, accentul cade acum pe supraveghere și terapie, și mai puțin pe pedepsire: „*se pedepsește dintotdeauna, se supraveghează doar de la începutul modernității*”³. Ideea de „a supraveghea” este caracteristică societății moderne care este din ce în ce mai controlată, în care statul vrea normalizarea comportamentelor prin pedeapsa sistematică și terapeutică. Important devin nu faptele deținuților, ori infractorilor ci trăirile acestora, de aici și grija aparatului judiciar spre corecție, îngrijire și mai puțin spre pedepsire.

Astfel, societatea postmodernă găsește mai facilă metoda supravegherii decât cea a pedepsirii continue a delinvenților. Aici intervine de fapt, destul de subtil psihologia criminalului și delinvențului din sec. al XIX-lea, unde interesant este nu numai ce fapte comite delinvențul ci și, cine este acesta care a încălcat o lege sau alta.

² Michel Foucault, *A supraveghea și a pedepsi*, versiunea românească, tradusă din franceză și note de Bogdan Ghiu, controlul științific al traducerii Marius Ioan, prefața de Sorin Antohi, Editura Humanitas, București, 1997.

³ *Idem* 2.

Condițiile deținuților din România înaintea aderării la Uniunea Europeană

Pe lângă aceste argumente, lucrarea de față este cu atât mai provocatoare, cu cât, face treptat trecerea de la *observație*- la *analiză*- și *interpretare*. Prezintă pe larg în cadrul proiectelor, realitățile actuale ale mediului intern de detenție din România, cu tot ce include el: mizerii fizice, sufocare, înghesuială, lovituri, izolare, etc.. Vorbesc despre condițiile deținuților din penitenciarele românești înaintea integrării României în Uniunea Europeană, și unde mii de persoane private de libertate decad beneficiind de condiții greu de imaginat pentru un trai uman. Este vorba de o abordare sociologică care vorbește cu obiectivitate despre inutilitatea/utilitatea unui sistem de penitență precum cel din România în care gardienii se poartă groaznic cu deținuții, în care atitudinea și atmosfera este una de dictatură militară unde nimeni nu are nici un drept, cu atât mai mult este umilit în ultimul hal dacă este sărac.

Sistemul penitenciarelor din România creează o oroare, anularea individului ca om, ură, disprețuirea omului, supărare, izolare socială, deformarea structurii umane și a individualității umane, este un mediu propice pentru o formare a criminalității fără asemănare deoarece un infractor odată ajuns în acest mediu preia și mai multe îndeletniciri ce țin de infraționalitate și cu atât mai mult putem spune că penitenciarele românești sunt o adevărată școală de criminalitate și mai puțin una de reintegrare socială a deținuților. Cei ce trec măcar odată în viață prin penitenciar vor fi toată viața stigmatizați și marginalizați că au fost cândva deținuți.

Văzut din afară, orice penitenciar arată ca o temniță numai că, din interior este și mai oribilă. Acest lucru este confirmat chiar de deținuții acestor locuri de detenție din România care povestesc despre teroarea și lupta pe care o duc în permanență cu sistemul, cu regimul care guvernează penitenciarele. Pentru cei mai mulți dintre deținuți sentimentul dominant rămâne frica, de aici și teama lor de a vorbi, se tem de unele cadre, se tem să nu devină acele oi negre în cazurile limită. Toate acestea se petrec într-o țară care se dorește civilizată și europeană.

Comunitatea unui penitenciar este una aparte, lipsită de libertate, un univers încărcat de revoltă și cu o psihologie specifică

ale cărei coordonate de existență sunt infracțiunile (fie ele crima, furtul, înșelăciunea, traficul de persoane), eșecul, disperarea, patologicul, stresul, neputința, regretul. Mediul de detenție este mereu unul ostil, rece și revoltător pentru orice factor uman, cu un specific deloc simplu la o primă vedere deși pare că în prima linie se află personalul care asigură serviciile pentru deținuți. Numai dacă cunoaștem mai bine acest mediu de detenție putem observa cu atenție dimensiunile și structura relațiilor din interiorul penitenciarului, normele și valorile sale, rolurile persoanelor ce se întrepătrund în interiorul acestor ziduri, privilegiile, raporturile de muncă. Avem de-a face cu un mediu de detenție, un spațiu închis penal al autorităților cu urmări psihologice nu numai pentru deținuți, cât și pentru personalul penitenciarului în general. Oamenii penitenciarelor sunt privați de libertate și de prestigiu social.

Penitenciarul este o realitate a oricărei societăți din cele mai vechi timpuri și până astăzi, un sistem ce are la bază trei elemente esențiale: *privarea de libertate, tratamentul propriu-zis al deținuților și organizarea penitenciarului*. În cadrul celui de al treilea element trebuie inclusă și categoria referitoare la tipul deținuților, categorii la care face referire și proiectul de față, mai exact specificul lucrării fiind dat de penitenciarele de femei. Pentru femei, mai mult decât pentru orice categorie de deținuți, penitenciarul este o frontieră a civilizațiilor.

În ceea ce privește femeile, în reabilitarea lor caracteristice sunt: trăsăturile psihologice și fizice distincte în comparație cu bărbații, au o sensibilitate mai mare la limitările legate de izolarea din penitenciar, de aceea se presupune că femeile constituie un pericol mai mic în ceea ce privește ordinea și securitatea închisorii. Femeile ținute la distanță de locul în care se iau deciziile, nu și-au câștigat posibilitatea de a suprima anumite stereotipuri, care le desemnează în roluri de fiică, soție, mamă. Ele sunt adesea invizibile în plan social, deoarece se dedică frecvent căminului fie că vin acasă după o zi de muncă, fie că sunt casnice. Socializarea diferențiată explică de asemenea unul din aspectele particulare ale infracționalității

feminine: locul în care se produc delictele „specialități” feminine sau oportunități criminale.

Trebuie precizată modalitatea libertății de care poate dispune omul și în acest sens se constată mai ales în cazul infraționalității feminine ca o modalitate absolut necesară de cultivat și protejat de către om. În regimul de detenție privind ansamblul interdependenței sociale trebuie recunoscute limitele libertății individuale pentru asigurarea conviețuirii, a înțelegerii, este vorba de acceptarea unor limite de comportament propriu cât și comportament a celorlalți funcție de reguli care să permită acordul reciproc asupra drepturilor unor indivizi legați între ei de mediul de detenție.

Cît privește *libertatea morală* fiecare dintre femeile deținute din penitenciar consideră că sunt libere să gândească ceea ce vor și că nimeni nu le poate impune și controla propriile gânduri, fapt recunoscut de altfel și de marii gânditori ca Hegel, E.Kant, J.P.Sartre, J. Stuart Mill.

Spre exemplu E.Kant considera libertatea o dimensiune a ființei umane pe când gânditorul liberal J.Stuart Mill în sec.XIX discută libertatea individuală în raport cu exercitarea puterii de către societate asupra individului.

Oare în ce măsură pot fi de acord femeile ce participă la fenomenul infrațional cu principiul enunțat de J.Stuart Mill ce vizează valoarea libertății individuale atât cât nu se provoacă rău celorlalți, atât cât nu încălce drepturile celorlalți?

Mill conturează în principiul enunțat de el sfera libertății astfel: “singura libertate demnă de acest nume este aceea de a-ți urmări binele propriu în felul tău propriu atât timp cât nu încerci să lipsești pe alții să-i prejudiciezi de binele lor sau să-i împiedici să și-l dobândească”. Plecînd tot de la delimitarea făcută de Mill între comportamente, trecerea de la conceptual unic de libertate către pluralitate, către libertăți se pune întrebarea în care dintre cele trei tipuri de comportamente în sfera libertății se înscriu femeile din penitenciar ce au comis diverse infracțiuni. Aceste comportamente sunt: libertatea de conștiință, libertatea înclinațiilor și a năzuințelor și nu în ultimul rînd, libertatea de asociere.

Analizând cu atenție cele trei comportamente în sfera libertății și discuțiile purtate cu femeile infractor rezultă că predominantă este *libertatea de conștiință*, cea de gândire, opinie, atitudine întrucât fiecare dintre deținutele intervievate conștientizează natura situației și a faptelor comise, discută liber și deschis despre pedeapsă și regimul de detenție, despre colagele „de cameră” dar și despre ce vor face „afară” când vor fi spun ele „libere” din nou. Cât privește cea de a doua componentă în sfera libertății, *libertatea înclinațiilor și năzuințelor* este mai puțin specifică femeilor din penitenciar deoarece înclinațiile, năzuințele, aspirațiile acestui tip de libertate sunt de a înfăptui ceea ce doresc fără a-i afecta pe ceilalți. Ori dacă se ține seama de faptele comise în care se înscriu aceste femei pentru care au fost condamnate și sunt pedepsite, acestea sunt de la omor, înșelaciune, trafic de stupefiante, furt, furt calificat, tâlhărie, proxenetism pînă la șantaj, se mai poate vorbi de libertatea înclinațiilor, năzuințelor sau aspirațiilor? Dar despre libertatea de asociere putem oare vorbi în cazul femeilor deținute în penitenciar? Evident că nu dacă această libertate de asociere este concepută ca putându-se manifesta în orice scop care nu dăunează altora și mai ales dacă se iau în calcul faptele comise de acestea.

Știm că în determinarea libertății morale sunt implicate mai multe operații ale conștiinței morale, însă vorbind de femei ce comit infracțiuni ne punem întrebarea ce operații ale libertății morale primează în situații limită la acestea? Oare deliberarea morală sau confruntarea morală? Oare alegerea și decizia morală, cu alte cuvinte cel mai bun lucru făcut în situația dată doar fiindcă spun ele: „*asa trebuia să se finalizeze*”? Probabil că da am spune noi după concluziile ședințelor purtate cu aceste femei în penitenciar. Ori poate că în cazul lor primează acțiunea morală-liberă? Greu de precizat exact.

În regimul de detenție mai mult ca în oricare altă situație privind ansamblul interdependenței sociale trebuie recunoscute limitele libertății individuale pentru asigurarea conviețuirii, a înțelegerii, este vorba de acceptarea unor limite de comportament propriu cât și comportament a celorlalți funcție de reguli care să

Condițiile deținuților din România înaintea aderării la Uniunea Europeană

permite acordul reciproc asupra drepturilor unor indivizi legați între ei de mediul de detenție.

Comunitatea fiecărui penitenciar luat aparte constituie o lume anonimă, de oameni privați de *prestigiu social*, cu acea conștiință a minorităților lor. Acesta este punctul de vedere al societății bazate pe normativitate socială. Deoarece o mare parte din deținuți și foști deținuți nu sunt în deplinul acord al acestei viziuni. Specifică mediului de detenție este lipsa de libertate, o chestiune socială ce împiedică cazuri de devianță sau inadaptare, o realitate prezentă caracteristică societății din toate timpurile până în prezent.

Ceea ce este cert este că mai toate comunitățile creează legi, caută și organizează metode pentru pedepsirea infractorilor, construiesc închisori crezând că așa vor disciplina criminalii și infractorii de orice tip însă nu fac altceva decât să provoace distrugerea moralului și pervertirea caracterului⁴.

Tindem spre o aliniere la normele europene. În România se promulgă legi, dar nu se acordă fonduri pentru punerea lor în practică. Acest paradox – cresc drepturile, scad resursele – se observă cel mai bine la cei din interiorul sistemului: agenții supraveghetori de pe secții și comandanții de secții. Dacă s-ar face o statistică a cadrelor care au dosare în instanță, 95% sunt din prima linie, pentru că pe ei deținutul îi cunoaște. Un deținut a dat în judecată sistemul, pentru că nu-i oferea condiții, iar instanța i-a pus în vedere să nominalizeze persoane, lucru pe care l-a și făcut: director general, director de unitate, directorul adjunct și comandanții de secție pe unde s-a perindat.

Deținuții la fel ca toți cetățenii României s-au integrat în Uniunea Europeană chiar dacă sunt reținuți pentru faptele lor, sunt și ei europeni indiferent de fapta comisă și în condițiile în care pentru ei se pregătesc de la 1 ianuarie 2007 noi măsuri europene, care să-i ajute să-și ispășească pedepsele în condiții civilizate. Cele

⁴ Daniela Petronela Feraru, Daniela Acătănoaci, articolul *Infrafracționalitatea feminină. Tipologii feminine privind libertatea și morală în penitenciar*, în **Revista de cercetare și intervenție socială**, vol. 10, Editura Lumen, Iași, septembrie 2005, pp.1419-1424.

mai multe dintre drepturile deținuților se vor stabili, însă nu vor apărea altele noi deși comunitatea europeană ne cere să facem anumite schimbări, precum acordarea unui spațiu suficient de detenție, pentru fiecare deținut în parte (adesea aceștia erau câte 30 de deținuți într-o celulă, ori adesea câte doi în pat) adică fiecare om să aibă patul lui, iar în fiecare cameră să fie unul –doi oameni (pe când în străinătate fiecare deținut are o cameră, sau chiar două), vor putea beneficia de o cameră conjugală și de un judecător care să-i reprezinte. Cu alte cuvinte noua lege a sistemului privativ de libertate trebuie să se alinieze din 2007 la normele Uniunii Europene și prevede schimbări chiar și în regulamentul de ordine interioară al penitenciarelor. Mai exact, în fiecare penitenciar v-a exista un judecător delegat care îi va reprezenta pe deținuți în fața procurorilor, precum și un consilier de probațiune. La fel și deținuții care nu vor crea probleme vor putea folosi telefoanele mobile, iar regimul de securitate al fiecărui deținut va putea fi schimbat o dată la șase luni. Astfel, se va putea ajunge până la sistemul deschis, în care deținuții vor putea circula liberi prin închisori. *Problema spațiului* este una foarte des întâlnită la deținuții din penitenciarele românești, fapt ce poate fi explicat prin faptul că penitenciarele noastre sunt construite (marea majoritate) după proiecte de dinainte de 1989, după sistemul rusesc și sub formă de cazarmă, cu alveole și camere. Ori mai nou, conform legii 275, s-a schimbat modalitatea de executat pedeapsa, deținuții fiind categorisiți după pedeapsă și comportament, de aceea sunt secții foarte libere, iar altele foarte aglomerate (deținuții cu regim închis, deținuții care au pedepse cuprinse între 5 și 15 ani). Rezultă de aici că, cele mai multe dintre penitenciarele românești necesită o reconstrucție și că proiectele ar trebui făcute în concordanță cu legislația europeană. Cu o undă de umor și cu un optimism exagerat aș spune că, totuși este bine că nu se mai fac penitenciarele românești la nivelul anilor '50, când într-o celulă erau câte 200 de deținuți.

Alte probleme la fel de importante precum cea a spațiului în penitenciare sunt, *sistemul de hrană* (actual există norma valorică ori norma calorică) care se încearcă a fi înlocuit cu unul nou și mai sigur

- sistemul de catering; *accesul deținuților la informații* prin diverse surse (televizoare, ziare, aparate de radio, abonamente la anumite publicații, drept la corespondență, drept la convorbiri telefonice).

În prezent au loc importante prefaceri în cadrul sistemului de justiție penală, de la *specializarea* polițiștilor, judecătorilor și personalului din unitățile de detenție privind în special *cazurile cu minori*, instituirea unor proceduri speciale pentru deținuți, pînă la *organizarea serviciilor de reintegrare socială și supraveghere a executării sancțiunilor neprivative de libertate, pe lângă tribunalele din țară* în ideea flexibilizării și modernizării justiției penale în România. Pornind de la această apreciere, se evidențiază rolul specific și activ al Serviciului de Reintegrare Socială și Supraveghere (S.R.S.R.), ca o nouă instituție care, începând din anul 2001, s-a alăturat celor din cadrul sistemului de justiție penală- poliție, parchet, instanțe, centre de reeducare și penitenciare, și a cărei funcționare în parteneriat cu autoritățile publice și societatea civilă, definește practic *probațiunea* în țara noastră⁵. Astfel, atât colaborarea tipică cu instituțiile de justiție penală, cât și parteneriatul în cadrul comunității, definesc și legitimează activitățile specifice de probațiune, care au drept scop, pe lângă furnizarea de servicii directe beneficiarilor⁶- persoane (minori, tineri și adulți) judiciarizate (inculpate, condamnate, grațiate sau liberate condiționat), și activarea comunității, precum și asigurarea și menținerea securității acestora.

Termenul *mediere* în sens general (care nu este specific contextului penal), este destinat în mod normal procesului de soluționare a conflictelor, implicând participarea unei a treia părți

⁵ Maria Sandu, Studiu de caz: *“Probațiune și reinsertie socială”*, în **Revista de Cercetare și Intervenție socială**, Secțiunea din EXPERIENȚA PENITENCIARELOR, vol.5, 2004, Editura Lumen, Iași, p. 672.

⁶ Începând cu anul 2005, a intrat în competența serviciilor de probațiune o nouă categorie de beneficiari, cu referire strictă la *victimele directe* ale infracțiunii, ceea ce va presupune reorganizarea serviciilor de reintegrare socială și supraveghere în *servicii de probațiune și protecția victimelor* (a se vedea *Proiectul de lege privind protecția victimelor infracțiunilor* din martie 2004...).

(neutre), în scopul încurajării unui acord încheiat prin liberul consimțământ al părților.

Medierea în materie penală este definită ca un proces desfășurat între victimă și infractor, părți care au posibilitatea ca în mod voluntar să participe activ la rezolvarea problemelor rezultate în urma comiterii unei infracțiuni, beneficiind și de ajutorul unei a treia părți neutre care este un mediator profesionist sau un membru al comunității⁷.

Părțile medierii pot fi: victima și infractorul sau pot fi prezente și rudele lor, reprezentanți ai comunității sau reprezentanți din partea autorităților penale. În toate cazurile este esențial ca mediatorul să fie neutru, iar participarea părților, voluntară⁸. Medierea victimă-infractor poate fi realizată de către organizații sau autorități ce desfășoară o activitate specializată în acest sens la nivelul: poliției, sistemului de justiție pentru minori, serviciului de reintegrare socială, parchetelor, instanțelor judecătorești, organizațiilor comunitare independente.

Pe plan internațional există deja un consens asupra scopului justiției restaurative de a acorda victimei un rol central, context în care infractorul ar trebui să repare în limite rezonabile răul făcut victimei¹¹, atât din punct de vedere material, cât și moral.

Acțiunea de reparare a prejudiciului cauzat prin infracțiune este realizată în mod obișnuit de către infractor, putându-se concretiza și în prestarea unei activități în folosul victimei (dacă este vorba de o singură victimă și dacă aceasta este de acord), sau în folosul comunității. Reparația presupune totuși, în paralel, o cooperare a infractorului în cadrul unor activități de pregătire,

⁷ *Recomandarea nr. 19/1999 a Consiliului European privind medierea în materie penală.*

⁸ *Memorandumul explicativ la Recomandarea nr. 19/1999 a Consiliului European privind medierea în materie penală.*

Continuarea acestui volum o puteți lectura achiziționând volumul de pe
www.editorialumen.ro
www.lumenpublishing.com
sau din librăriile noastre partenere.

Extras din volumul:

Feraru, D.P. (2008). Condițiile de înuilor din România înaintea aderării la Uniunea Europeană. Iași, România: Lumen.

ISBN 973-166-050-X

9 789731 1660509

Conținutul acestui volum nu
reprezintă în mod necesar
punctul de vedere al Editurii
Lumen sau al finanțatorilor

Publicat cu finanțarea:

media **LUMEN**
www.EdituraLumen.com